

JAK (NE)PŘEDVÍDAT BUDOUCNOST?

Rozbor několika průkopnických studií na poli české politické a bezpečnostní scénárisky

HOW (NOT) TO PREDICT THE FUTURE?

Analysis of several pioneering studies in the field of Czech political and security scenario-building

Miroslav Kalous^a

Abstrakt

Prediktivní analýzy politiky a bezpečnosti vznikají v České republice ojediněle. Scénáře světové politiky od Ústavu mezinárodních vztahů (ÚMV) (2012-2017) i predikce od Evropských hodnot (2016) proto představují průkopnické počiny, které si zaslouží pozornost. Článek rozebírá všechny soubory scénářů a zaměřuje se na jejich metodologické aspekty. Závěr argumentuje, že scénáře ÚMV představují podařené prognózy, zatímco scénáře Evropských hodnot poslouží odborníkům spíše jako odstrašující případ.

Abstract

Predictive analysis is rare in the field of Czech security studies. For this reason, scenarios of world politics by Institute of International Relations (IIR) (2012-2017) as well as predictions by the think-tank European values (2016) constitute pioneering works worthy of attention. The article analyses these scenarios, focusing on their methodological aspects. The article concludes by noting that IIR's scenarios are a welcome contribution to the field but the same cannot be said about scenarios of European values.

Klíčová slova

Predikce; prognózy; scénáře; bezpečnostní studia; mezinárodní politika; metodologie.

Keywords

Prediction; Prognosis; Scenarios; Security Studies; International Politics; Methodology.

^a Ministry of Defence. Prague, Czech Republic.

Úvod

Prediktivní analýzy politiky a bezpečnosti vznikají v České republice ojediněle. Ve filozofii sociální vědy je otázka, zda předpovídat budoucnost, dlouhodobě živá a řada sociálně vědních disciplín, zejména ekonomie, se prognózám intenzivně věnuje. V oboru mezinárodních vztahů a příbuzných disciplínách však jako by stále převažovala skepse vycházející z přesvědčení, že sociální realita je natolik komplikovaná, že smysluplnou predikci znemožňuje. Také pro analytiku v think-tancích, pracovníky nevládních organizací či publicisty není v Česku vydávání do budoucnosti hledících studií a článků zvykem (s výjimkou komentování vnitropolitické scény). Dominuje snaha vysvětlovat, nikoli předpovídat.

Toto pojetí úkolů vědy i zavedenou praxi však čím dál více podřívá skutečnost, že lidé cítí silnou potřebu odhadovat budoucí vývoj. Nespokojujeme se pouze s prognózami počasí a zemětřesení, popřípadě hustoty dopravy a velikosti finančních příjmů, ale chceme dopředu znát i složení příští vlády, průběh ozbrojeného konfliktu nebo moment vypuknutí vlny revolucí. Na západ od ČR představitelé států již desítky let poptávají včasné varování, bankéři v rostoucí míře vyhledávají informace o politickém riziku, nestátní analytická pracoviště zase produkují prediktivní analýzy s cílem ovlivnit veřejnou debatu. Předpovědi čím dál více očekává i veřejnost, což nejlépe dokládá popularita předvolebních průzkumů.

Tento trend začíná být patrný i v České republice. Projevuje se zejména na ministerstvech vnitra, obrany a zahraničních věcí a ve zpravodajských službách. Prognózy vytvořené na půdě těchto institucí však vznikají převážně pro interní potřebu státního aparátu. Přesto pozvolna přibývá i otevřeně publikovaných studií. Výzkum variant budoucího vývoje světové politiky od roku 2012 vydával Ústav mezinárodních vztahů (dále ÚMV). Vydavatel není překvapivý ve světle faktu, že ÚMV zřizuje Ministerstvo zahraničních věcí. Proces přemostování agend státu, nevládního či soukromého sektoru a vědy demonstruje i způsob vzniku další prediktivní analýzy z roku 2016, kterou vytvořil think-tank Evropské hodnoty (EH). EH analýzu připravily spolu s 24 odborníky převážně z univerzit, ale i z dalších společností a institucí (Scio, Česká spořitelna, Armáda České republiky, neupřesněné zpravodajské služby).

Pro svůj průkopnický charakter si počiny ÚMV i EH zaslouží pozornost. Tento článek postupně rozebere jednotlivé studie ÚMV a EH, přičemž kritika bude zaměřena na metodologické aspekty těchto publikací. Použité metody ÚMV i EH se do určité míry liší, kritika proto nevychází z jednotného rámce, nýbrž se převážně pokouší hodnotit studie na základě jejich vlastních, deklarovaných cílů. Druhým zdrojem kritiky jsou relevantní zkušenosti z neakademické praxe autora této statě, které nabyt při práci v rezortu Ministerstva obrany. Tento postup se zdá být přínosný v českém prostředí, kde jednotlivé sektory zabývající se bezpečností (státní, akademický, nevládní) jsou stále relativně oddělené. Uvedený postup také řeší problém vyvěrající ze skutečnosti, že dostupná literatura k tvorbě scénářů je bohatá, avšak zpětná evaluace scénaristických predikcí je dosud převážně neprobádané téma.

Na základě diskuze jednotlivých scénaristických počinů identifikuje článek pět klíčových atributů kvalitních scénářů - konceptualizace budoucnosti, stavba kauzálního řetězce, tvořivost scénářů, minimální prediktivní úspěšnost a relevance pro tvorbu politiky - a na jejich základě predikce ÚMV a EH srovnává. Závěr argumentuje, že scénáře ÚMV

představují podařené prognózy, zatímco scénáře Evropských hodnot poslouží odborníkům spíše jako odstrašující případ.

ÚMV - SCÉNÁŘE SVĚTOVÉ POLITIKY

Projekt tvorby scénářů ÚMV uvedl Ondřej Ditrych, vedoucí kolektivu „scénaristů“, statí v časopise *Mezinárodní vztahy*¹, v níž představil použitou metodu i zvolený charakter prognóz. Scenáristika je v pojetí ÚMV metodou kritického a kreativního přemýšlení o budoucnosti. Její ambicí je zlepšit naši schopnost nahlédnutí do budoucna tím, že zpochybní hegemonní myšlenkové a diskurzivní vzorce, čímž popustí uzdu naší imaginaci. Problém komplexnosti sociálních jevů a nelinearity jejich vývoje řeší zmnožením představ o možných budoucnostech a rozšířením rámců těchto úvah. Ditrych definuje scénáře jako „*interně konzistentní hypotézy o budoucím vývoji*“², které identifikují klíčové hybatele a modelují možné kauzální řetězce, do nichž se účinky hybatelů spojují. Výsledkem predikce je tak scénář jako narativ vývoje.

Ditrych také vymezil scénaristiku vůči pravděpodobnostní předpovědi. Z více druhů prediktivní scénaristiky si ÚMV vybral scénáře *explorační*³. Z toho vyplývá, že kritériem kvality scénářů nebylo to, zda se scénáře více či méně naplnily, nýbrž to, „*do jaké míry umožňují tvořivě promýšlet*“ budoucnost a nakolik přispívají k užitečnému zpochybňování zažitých předpokladů.⁴ Tento přístup k predikci se tak značně liší od pravděpodobnostní předpovědi, která usiluje o správné odhadnutí budoucího vývoje. Pravděpodobnostní předpověď sice také bere v potaz komplexitu sociální reality a vypomáhá si kvalifikováním či kvantifikováním předpovědi atributem míry pravděpodobnosti, v jádru tohoto přístupu však je ambice říci dnes, co se stane zítra. Popsaný rozdíl se mimo jiné odráží ve skutečnosti, že studie ÚMV nazývají své prognózy *projekcemi* a vyhýbají se termínu *predikce*.

Z představených ambic a metody scénaristiky v pojetí ÚMV lze vyvodit několik kritérií, na jejichž základě bude vystavěna kritika scénářů v dalších kapitolách: A) dodržení stanovené konceptualizace a metody, zejm. zda jsou scénáře vystavěny jako kauzální řetězce; B) tvořivost scénářů, mj. ve smyslu zpochybňování dominantních náhledů na současný stav a budoucí vývoj; C) relevance pro tvorbu české zahraniční politiky. K uvedeným třem hodnotícím kritériím může být přiřazeno ještě hledisko D) minimální prediktivní úspěšnosti. *Minimální* přitom vymezuje následující nárok: alespoň jeden z více scénářů k určité problematice by měl v základních obrysech zachytit budoucí děje. Ani v případě exploračních scénářů totiž nelze zcela rezignovat na kritérium pravděpodobnosti. Jak ozřejmí další text, tuto skutečnost implicitně uznávají i autorské týmy ÚMV, když do určité míry pracují s klasifikováním scénářů dle pravděpodobnosti. Pravděpodobnost naplnění je totiž jedním z kritérií, které určují relevanci scénáře pro činovníky, kteří na základě prognóz činí rozhodnutí.

¹ DITRYCH, Ondřej. Scenáristika jako metoda v mezinárodních vztazích. *Mezinárodní vztahy*. 2012, 47(4), 93-107.

² *Ibid.*, s. 98

³ *Ibid.*

⁴ *Ibid.*, s. 100

V dalších sekcích se článek postupně zaměří na jednotlivá vydání scénářů ÚMV. Vzhledem k úhrnnému množství projekcí nebudou jednotlivá vydání představena v celku, nýbrž vždy poslouží jako materiál pro osvětlení určitého aspektu či problému scénářů.

Scénáře světové politiky 2012-2013

První vydání scénářů z roku 2012 prozkoumalo budoucnost v krátkodobém horizontu necelých dvou let v deseti samostatných kapitolách⁵. Polovina kapitol se věnovala dění v Evropě, dalších pět kapitol vývoji v ostatních částech světa (USA, Írán, Afghánistán, Rusko, asijsko-pacifická oblast). V případě prvního vydání si článek bude všimát zejména tvořivosti scénářů a kritického přístupu k dominujícím narativům. S těmito atributy také úzce souvisí relevance scénářů pro tvůrce zahraniční politiky, proto kapitolu uzavírá diskuze tohoto problému.

Příspěvek k Afghánistánu je mezi scénáři ÚMV výjimečný tím, že explicitně tematizoval problém kauzality. Autoři ukázali, že povaha mezinárodní přítomnosti v Afghánistánu a vývoj konfliktu v této zemi spolu souvisí méně, než se má obecně za to (tradiční smýšlení může vypadat následovně: „*stahování zahraničních vojáků bude zahájeno po stabilizaci země*“). Mnohem větší význam totiž mají proměnné v domácím prostředí každého státu (např. veřejné mínění v USA nebo vnitroafghánské konfliktní linie). Scénář přitom vznikl nedlouho po navyšování počtů vojáků USA v Afghánistánu za prezidenta Obamu (2009-2011). Obamovo rozhodnutí bylo vedeno přesvědčením, že větší vojenská přítomnost zvrátí trend posilování Tálibánu. První scénář však správně předpověděl, že retalibanizace bude neohroženě na právě zakončenou *surge* pokračovat. Autoři také dobře anticipovali, že se proto souběžně promění legitimizace koaličního závazku v zemi redukcí deklarovaných ambic: *nation-building* vystřídá prevence šíření terorismu z Afghánistánu do dalších zemí. Poukázání na problematiku vztahu charakteru koaliční účasti, vývoje konfliktu a deklarovaných cílů intervence je přitom pro formulování politiky (včetně té české) vůči Afghánistánu důležité a v roce 2018 stále aktuální.

Také autoři příspěvku k Íránu zachytili v jednom ze scénářů budoucí vývoj. V tomto případě se postupně naplnily předpovědi třetího scénáře (definován jako „*méně pravděpodobný, ale stále relevantní*“).⁶ V souladu s prognózou Barack Obama opět v roce 2012 vyhrál volby a poté vložil hodně úsilí do deeskalace konfliktu s Íránem, jíž se ve velké míře v průběhu let podařilo dosáhnout. Scénář nicméně přesahuje bod zmírnění napětí, k němuž nakonec došlo, když především předvídá zásadní redefinici vztahu USA a Íránu po vzoru nixonovského otevření se Číně. Autoři by pravděpodobně nesklouzli k nadhodnocení možností smíru mezi Íránem a USA, kdyby se drželi časového rámce - velká dohoda se jevila i v roce 2012 nereálně.

Podstatnější je však skutečnost, že úvod a první dva scénáře navzdory vytyčeným cílům nekriticky reprodukovaly hegemonní narativy diskurzu kolem íránského jaderného programu. Autoři úvodem zmiňují, že Írán neoznámil snahu produkovat jadernou zbraň, ale „*převážuje přesvědčení, že jeho jaderný program stále běží*“⁷, myšleno jaderný program s vojenskou dimenzí. Veškeré podstatné veřejně dostupné důkazy ukazující

⁵ DITRYCH, Ondřej et al. Scénáře světové politiky 2012-2013 [online]. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2012 [cit. 2017-11-24]. Dostupné z: <https://goo.gl/5kSv8Z>

⁶ Ibid., s. 4

⁷ Ibid., s. 30

na vojenskou dimenzi programu v roce 2012 přitom sahaly do roku 2003 a již v roce 2007 odtajněná analýza zpravodajských služeb USA hodnotila, že Írán nemá aktivní jaderný vojenský program.⁸ Od tohoto roku pak zpravodajské služby USA zřejmě nezjistily nové informace o vojenské dimenzi programu, protože kdyby tak byly učinily, stejně jako v minulosti by byly tyto poznatky bývaly předaly Mezinárodní agentuře pro atomovou energii.

Příspěvek ve Scénářích vývoje tak přijímá narativ, který neřeší skutečnost, že by Írán musel získat nejen jaderný materiál, ale také schopnost výroby jaderné hlavice, pomíjí absenci informací dokazujících osvojování si této schopnosti Íránem a přijímá nedoložitelnou domněnku o ambici Íránu vyrobit jadernou zbraň. V příspěvku se také objevují další prvky dominantního diskurzu ohledně jaderného programu Íránu, přičemž příspěvek k nim sice zaujímá stanovisko, avšak nezpochybňuje jejich relevanci či odůvodněnost. Jde zejména o otázky racionality íránského režimu a rizika eskalace v Hormuzské úžině, které představují „evergreeny“ debaty o jaderném programu Íránu (na čemž mají svůj podíl i představitelé Íránu). Není náhoda, že dnes se s nástupem Trumpovy administrativy po krátké pauze do diskurzu opět vracíme.

Na prvním vydání scénářů ÚMV je ještě možné upozornit na jednu nevýhodu exploračního typu scénaristiky, která přímo vychází ze snahy o velkou tvořivost. První kapitola k Fiskálnímu paktu předložila tři scénáře (např. Fiskální pakt vstoupí v platnost), které obsahovaly další jednu až tři varianty (např. Jedno slunce na evropském nebi, Dvojhvězda a Planetární systém), což ve výsledku přineslo šest scénářů vývoje. Toto množství autorům umožnilo představit větší množství trajektorií vývoje. Navzdory invenci autorů, kteří použili fungující astronomické metafory, však bude část čtenářů nazírat výklad jako příliš složitý a obtížně srozumitelný. V případě ambice oslovit tvůrce politiky jde o nezanedbatelný problém, k němuž se článek ještě vrátí.

Nadměrná komplexnost scénářů se projevuje také v jejich závěrečných pasážích, které patřily zhodnocení relevance popsaných verzí budoucnosti pro ČR a její představitele. Obecně platí, že čím více prostoru těmto úvahám autoři poskytli, tím přínosnější tyto pasáže byly - zejm. kapitoly k Rusku, SRN a Fiskálnímu paktu. Jmenované kapitoly nejlépe využily potenciálu k naplnění stanoveného úkolu, kterým je upozornění na možné dopady budoucího jednání ČR či dalších aktérů, které nejsou v současnosti z různých důvodů snadno představitelné a dohlédnutelné. Celkově však byli autoři postaveni před úkol, který se jim vcelku pochopitelně většinou nepodařilo splnit, a to na velmi malém prostoru zhodnotit dopady více variant vývoje. Většina příspěvků problém řeší tak, že z připraveného materiálu v podobě scénářů nystematicky vybírá několik bodů a ty dále komentuje.

Scénáře vývoje mezinárodního bezpečnostního prostředí (2020)

Druhý soubor scénářů vydal ÚMV v roce 2014.⁹ Autoři se tentokrát zaměřili na předpovědi ve střednědobém horizontu. Částečně se také upravila struktura každé kapitoly: po úvodu představujícím *stavební bloky* scénářů navázaly dva *přiměřeně pravděpodobné* scénáře,

⁸ National Intelligence Estimate. Iran: Nuclear Intentions and Capabilities, 2007 [cit. 2017-11-24]. Dostupné z: <https://goo.gl/b4N48J>

⁹ DITRYCH, Ondřej et al. Scénáře vývoje mezinárodního bezpečnostního prostředí (2020) [online]. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2014 [cit. 2017-11-24]. Dostupné z: <https://goo.gl/g8acPH>

poté následoval scénář nejnebezpečnějšího vývoje a scénář *tematický*, zpracovávající do hloubky jedno podtéma.¹⁰ Celkově šest kapitol bylo opět regionálně vymezeno. Přibylo několik nových badatelů, jádro autorského týmu však zůstalo.

Příspěvky bez výjimky naplnily kritérium minimální pravděpodobnostní úspěšnosti, když autoři každé kapitoly v roce 2015 v základních obrysech předpověděli to, o čem referují média v současnosti. *Zpřítomněný* (v terminologii ÚMV) vývoj v transatlantických vztazích tak kombinovaně zachytily dva hlavní scénáře první kapitoly; jeden ze scénářů v kapitole Evropská unie rozebral tendenci k *vicerychlostní* Evropě; vývoj směrem k zájmové a hodnotové fragmentaci regionu promyslel první scénář příspěvku ke Střední Evropě; a takto by se dalo pokračovat. Scénáře byly celkově opět dobře zpracované: kromě minimálního pravděpodobnostního úspěchu uspěli autoři i ve snaze o tvořivost a dobře identifikovali hlavní hybatele.

V některých případech však vystoupil do popředí problém překryvu jednotlivých scénářů. V první kapitole, *Transatlantický prostor*, autoři předvíдали jako nejpravděpodobnější možnost přechodu NATO do *postintervenční fáze*, přičemž tento nový postoj aliance měl usnadnit dialog s Ruskem. Druhý základní scénář zkoumal variantu pozvolného konce transatlantického bezpečnostního společenství, kde naopak viděl vyhocení vztahů s Ruskem jako jeden z hybatelů událostí směrem k rozpadu NATO. Na těchto dvou scénářích je vidět riziko nahrazení přesnosti tvořivosti jako hlavní ambice při promyšlení prognóz. Může totiž snadno nastat situace, kdy se na stejnou úroveň postavené alternativní scénáře postupně uskutečňují zároveň.

V případě scénářů k transatlantickému prostoru tak značná část prvků z postintervenčního scénáře - neúspěch sankcí a drolení evropského konsenzu, trvající nestabilita na Ukrajině, reflexe intervenční politiky Západu, proměna politiky USA v neintervenční vedení velmocenského konfliktu dle „studenoválečné“ logiky - může být součástí scénáře rozpadu transatlantické bezpečnostní vazby. Jako odlišující momenty zmiňuje druhý scénář jiný dopad konfliktu na Ukrajině (nikoli normalizace, nýbrž ochlazení vztahů s Ruskem) a jestřábí namísto izolacionistické strategie Republikánské strany v USA. Ovšem tyto prvky mohou být také součástí prvního scénáře (v podobě postintervenční fáze NATO v kontextu ochlazení vztahů s Ruskem a jestřábí politiky USA, která se uskutečňuje mimo alianční struktury). Druhý scénář také zmiňuje krizi politické legitimacy států EU a vzrůstající nacionalismus, tedy období *drolení evropského konsenzu* z prvního scénáře.

Autoři by mohli vysvětlovat značný překryv scénářů tím, že tvoří totožné *stavební bloky*, které jsou pouze jinak poskládány, a proto vedou k odlišným závěrům. Problém však je, že scénáře mají nejen z velké části stejné prvky, ale ty jsou i stejně poskládány a odlišnost důsledků není vůbec zřejmá. Proto také dnes, po třech letech, nelze říci, kterou budoucnost žijeme. Je možné, že tvořivá scenáristika v pojetí autorů s tímto efektem nemá problém, že chce pouze v různých kombinacích zvážit jednotlivé prvky celku, aniž by chtěla výsledný celek a jeho hrany jasně naryšovat. Daní placenou za zvolení tohoto přístupu je ovšem značný pokles analytické hodnoty pro čtenáře, který chce zlepšit svou orientaci v možných alternativách budoucího vývoje. Závěrem je nicméně nutné dodat, že i tvořivá scenáristika se může úskalí splývání scénářů vyhnout. Dokazuje to nakonec samotný sborník, v němž většina příspěvků tímto problémem netrpí.

¹⁰ Ibid., s. 6-7

Scénáře vývoje mezinárodního bezpečnostního prostředí (2016)

Ve třetím vydání scénářů z počátku roku 2016 se ÚMV vrátil se ke krátkodobým prognózám.¹¹ Úvod studie objasňuje, že přestup ze střednědobého na krátkodobý horizont je sice neobvyklý, ale záměrný. Autorský tým se jím hlásí k úsilí učit se ze *zpřítomňované budoucnosti* s cílem lépe pochopit podstatné kauzální faktory. Kontinuita se střednědobými scénáři je jednoznačná. Na příklad v kapitole Transatlantický prostor se dvě hlavní projekce drží rámců načrtnutých v dřívějších střednědobých scénářích, používají stejné *stavební bloky*, částečně je přeskládávají na základě analýzy současného vývoje a tentokrát jsou také lépe vzájemně vymezeny. První scénář předpokládá pokračování predikovaného postintervenčního trendu v jednání NATO a navzdory zmíněnému revizionismu také postupné normalizace vztahů s Ruskem. Druhý scénář naopak předkládá vizi hlubší krize ve vztazích Rusko-NATO.

V další části textu ke scénářům pro rok 2016 se článek zaměří na vybrané černé scénáře. Tyto *nejnebezpečnější* projekce se poprvé objevily v předchozím vydání scénářů. Ve scénářích z roku 2016 jsou definovány jako „*projekce s realistickou vizí negativního vývoje*“.¹² Pro oblast Evropské unie černý scénář očekává vyloučení Řecka z eurozóny, odchod Velké Británie z EU, vítězství francouzské Národní fronty v prezidentských nebo alespoň v parlamentních volbách a nastolení otázky setrvání Francie v EU, diskreditaci evropské politiky na Balkáně a celkově rozrůzněné postoje členských států EU k Rusku. Část událostí naznačených scénářem se naplnila, větší část ne, což u vedlejšího scénáře není překvapivé. Nedostatkem nicméně je, že scénář se neopírá o klíčovou událost nebo trend, u něž by bylo možné snadno rozpoznat změny v intenzitě trendů. Např. *nacionalizace politiky* v moderním státě do určité míry či cyklicky probíhá stále. Je proto obtížné celkově usoudit, nakolik vývoj spěje tímto či jiným směrem.

Černým scénářem kapitoly Střední Evropa je *návrat historie*, který je v zásadě aktualizací předcházejícího střednědobého scénáře. Charakterizuje jej vzestup populistických sil, nacionalismus a protekcionismus, které vedou v "rozklížený" region. Stejně jako v případě předchozího scénáře lze konstatovat, že prognóza vykreslila jevy, jež v určité formě či intenzitě pozorujeme, avšak nevtiskla tomuto obrazu dostatečně zřetelné kontury, které by nám umožnily dobře rozpoznat *zpřítomnění* tohoto scénáře. Černým scénářem pro Rusko a postsovětský prostor je destabilizace Pobaltí. V tomto *neuralgickém* bodu vztahů Ruska se Západem sice neproběhne ozbrojený střet, Rusko však bude destabilizovat region prostřednictvím ekonomického tlaku nebo podporou separatistických hnutí. Scénář uvádí jednoznačnou lokální instanci (podpora proruských separatistů v estonské Narvě) jako příklad obecnější kategorie ruských kroků, které mohou být v této či jiné podobě uskutečňovány; ve srovnání s předchozími scénáři jde o trend konkrétnější a čitelnější.

Jmenované černé scénáře dobře ukazují, jak je pro tvůrce predikcí obtížné nalézt správnou úroveň abstrakce, na niž popisovaný příběh ukotvit. Vyjmenovávání konkrétních událostí totiž významně snižuje pravděpodobnost, že se vize autorů naplní, naopak načrtnutí pouze velmi obecných trendů zase u scénářů zásadně redukuje analytickou hodnotu.

¹¹ DITRYCH, Ondřej et al. Scénáře vývoje mezinárodního bezpečnostního prostředí (2016) [online]. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2016 [cit. 2017-11-24]. Dostupné z: <https://goo.gl/x9vRCs>

¹² Ibid., s. 7

Scénáře vývoje mezinárodního bezpečnostního prostředí (2017)

Závěrečný soubor scénářů¹³ je stejně jako minulá edice rámován krátkodobým časovým horizontem a vychází ze střednědobých scénářů z roku 2014. Vytvořil jej tentýž autorský tým jako předcházející vydání. V duchu stejné logiky jako v předchozích částech článku nebudou souhrnně hodnoceny všechny scénáře a jejich obsah, nýbrž pouze určitá výseč - v tomto případě poslední, tematické scénáře.

Tematický scénář kapitoly Evropská unie je zajímavý v tom, že nehledá alternativu proměnou východisek (těmi jsou současné dezintegrační tendence v Unii) nebo projekcí krajní situace (fragmentace Evropy do národních států, jak to činí černý scénář), nýbrž identifikuje změnu kdesi v prostředku kauzálního procesu. Očekává odchod Velké Británie z EU, tento dezintegrační moment však dle tohoto scénáře vede klíčové aktéry (zejm. Německo) k iniciaci reformy institucionální struktury Unie. Vzniká nová ideová konvergence mezi starými a novými členskými státy, která částečně znovu „evropeizuje Střední Evropu“¹⁴ a částečně přiblíží Německo postojům států této oblasti. Reformovaná EU pak úspěšně čelí nástupu populismu a euroskepticismu.

V kapitole Střední Evropa si autoři vybrali k dalšímu rozpracování scénář *Návrat do historie*. Určitý problém scénáře spočívá v tom, že nástup nacionalismu, populismu a neliberalismu a naznačený efekt rozklizení jednoty regionu v tematickém scénáři silně připomíná projekci fragmentace regionu v černém scénáři. Scénáře se liší v tom, který z obecných trendů, jež jsou propojené a odvíjejí se souběžně, akcentuje. K vymezení scénářů vůči sobě opět chybí záchytné události, jejichž projekce by patrně překryly scénářů autorům ozřejmila.

Odlišení tematického scénáře se naopak daří autorům kapitoly k oblasti Blízkého východu. Scénář se zaměřuje na jeden problém blízkovýchodního dění - ISIS - a jeho predikce je tak dle autorů do určité míry průřezem scénářů ostatních. Projekce „Polycentrismus ISIS“ sleduje další působení teroristické skupiny či spíše sítě, která vytvoří svébytné uzly v Libyi (v Syrtě nebo Fezzánu), v oblasti Sahelu a na Kavkaze. Autoři v závěru příspěvku využívají relativně konkrétní prognózy jako odrazový můstek k obecnější predikci, dle níž se regionální odnože ISIS začnou utápět v „*lokalizaci politických agend*“ a z hlediska celé sítě bude docházet k „*marginalizaci společného ideologického referenčního rámce*“.¹⁵

Celkové hodnocení scénářů ÚMV

Scénáře ÚMV si v průběhu let udržely vysokou kvalitu. Jelikož se článek více soustředil na problémové aspekty projekcí, toto tvrzení možná vyznívá překvapivě. Platí však, že scénáře s velkou konzistencí naplňovaly vlastní, v úvodu představená kritéria: dodržení formy, vědomou práci s kauzalitou, stavění smysluplných příběhů, imaginativní promyšlení budoucnosti i ambici upozornit na relevanci projekcí pro tvorbu české zahraniční politiky. V neposlední řadě téměř všechny sady scénářů k určitému teritoriu či tématu v alespoň jedné projekci popsaly vývoj, který se v budoucnu začal uskutečňovat či se již stihl uskutečnit. Z tohoto pohledu je tedy jednoznačně škoda, že dosud poslední

¹³ DITRYCH, Ondřej et al. Scénáře vývoje mezinárodního bezpečnostního prostředí (2017) [online]. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2016 [cit. 2017-11-24]. Dostupné z: <https://goo.gl/NS6kWW>

¹⁴ Ibid., s. 23

¹⁵ Ibid., s. 49

vydání ohlásilo ukončení projektu Technologické agentury ČR, v jehož rámci scénáře vznikaly.

EH - SCÉNÁŘE VÝVOJE POLITICKO-BEZPEČNOSTNÍHO PROSTŘEDÍ Z POHLEDU ZÁJMŮ ČESKÉ REPUBLIKY: 2016 - 2019

Think-tank EH vydal *Scénáře vývoje politicko-bezpečnostního prostředí z pohledu zájmů České republiky: 2016 - 2019* v závěru roku 2016.¹⁶ Přestože název připomíná studie ÚMV, obsah je v mnoha ohledech odlišný. Tento fakt umožňuje přístupy ÚMV a EH srovnat ve snaze obnažit jejich metodologické aspekty. Dalším důvodem, proč se článek studii EH věnuje, je podobně jako v případě analýz ÚMV skutečnost, že podobných predikcí vzniká v ČR minimálně.

Studii EH se již dostalo odborné pozornosti - a to právě od autorů z ÚMV. Nejprve Ondřej Ditrych upozornil v článku v Lidových novinách nazvaném *Jak se dělá hrozba* na nežádoucí alarmismus EH.¹⁷ Hlavní problém studie dle Ditrycha nespočívá v chybné identifikaci hrozeb, nýbrž v jejich „obrovském zveličení“.¹⁸ Příčinu tohoto selhání pak spatřuje v tom, že jsou EH ideologický projekt, který se tuto skutečnost snaží zakrýt nárokovanou, ale nepodloženou odborností. Tuto argumentaci dále rozvedl pozdější článek *Maskovaná ideologie* ve stejných novinách, pod nímž je podepsáno hned osm výzkumníků ústavu.¹⁹

Jak bude zřejmé z textu níže, i z pohledu autora tohoto článku má studie EH vážné nedostatky. Současně však není zcela fér analýzu EH odbýt pouze jako propagandistický pamflet. Ideologický aspekt činnosti EH je zřejmý, nicméně to u think-tanku není nic překvapivého ani nelegitimního. Nelze také jednoduše říci, že větší ideologičnost znamená automaticky menší odbornost: může to tak být v případě EH, ale obecně tento argument neplatí. Think-tanky na Západě často zaměstnávají vynikající odborníky a jejich výstupy mají svou hodnotu - pouze je vždy užitečné znát jejich hodnotová východiska a zájmy.

Predikce EH a jejich problematické vymezení:

Analýza bezpečnostního výhledu českého státu v podání EH představila následující predikce:²⁰

- Francouzská prezidentka LePenová zasadí definitivní ránu evropské integraci (pravděpodobnost 40 %).
- Ruská agrese zničí legitimitu NATO a zapříčiní appeasement v Česku (30 %).
- Masová migrace zapříčiní politickou implozi některých evropských států (60 %).

¹⁶ HOKOVSKÝ, Radko et al. *Scénáře vývoje politicko-bezpečnostního prostředí z pohledu zájmů České republiky: 2016 - 2019* [online]. Praha: Evropské hodnoty, 2016 [cit. 2017-11-24]. Dostupné z: <http://www.evropskehodnoty.cz/scenare/>

¹⁷ DITRYCH, Ondřej. *Jak se dělá hrozba*. *Lidové noviny* [online]. 16. 10. 2016 [cit. 2017-11-24]. Dostupné z: <http://www.iir.cz/article/jak-se-dela-hrozba>

¹⁸ Ibid.

¹⁹ DANIEL, Jan et al. *Maskovaná ideologie*. *Lidové noviny* [online]. 4. 11. 2016 [cit. 2017-11-24]. Dostupné z: <https://goo.gl/YdJ66J>

²⁰ DITRYCH, ref. 17, s. 3-7

- Západoevropští demokratičtí lídři politicky prohrají boj s islamismem (60 %).

Na první pohled je zřejmé, proč byly scénáře EH označeny za alarmistické. Máme uvěřit, že do tří let je reálnou možností úplný konec evropské integrace, více než 60 let trvajících procesu? Máme se bát, že demokratičtí lídři v západní Evropě ve stejné době pravděpodobně prohrají „boj s islamismem“? Máme očekávat brzké zhroucení („implozi“) několika západoevropských států?

Pesimistický čtenář by mohl namítnout, že přeci žijeme ve výjimečných časech: vždyt' politické instituce západního světa opravdu čelí nejvážnějším problémům od konce 2. světové války, ekonomiky se dodnes zotavují z poslední velké hospodářské krize, migrační vlna v této situaci představuje pro Evropu těžkou zkoušku a problém terorismu zde naposledy dosáhl současné intenzity před více než čtyřiceti lety. Upozorňovat na hrozby proto dnes není obtížné, ale na druhou stranu ignorovat existující či lidmi pocíťované problémy ze strachu z jejich zbytečné sekuritizace také nelze. Autoři ÚMV mají pravdu v tom, že tato situace vytváří zvýšené nároky na politické elity i odborníky v úkolu hrozby nejen identifikovat, ale i vysvětlit jejich příčiny, kvalifikovat jejich úroveň, věcně i kriticky odhadnout další vývoj a tyto závěry poté předložit širší veřejnosti. V tomto ohledu analýza Evropských hodnot zrcadlí neschopnost české politické reprezentace a ve svém úkolu selhává.

Velký problém analýzy spočívá v tom, že výsledné obrazy budoucnosti jsou velmi špatně definované. Nesou sice konotace výjimečné závažnosti, přitom však zastírají, jaké události máme očekávat. Pokud si k analogii vypůjčíme zkušenost z boxerského ringu, kde po K. O. nastává konec zápasu, budeme od prvního scénáře (v němž „definitivní ránu“ dostává evropská integrace) očekávat popis vývoje vedoucího k rozpadu EU a všech dalších pan-evropských institucí. Samotný popis scénáře, nehledě na jeho titulěk, však takto vyhrocenou vizi nenabízí (!), když hovoří pouze o „zablokování integrace“ po vítězství LePen ve volbách a otevření primárního práva EU.

Druhý scénář predikuje zničení legitimacy NATO a appeasement v Česku. Legitimita se těžko měří, a proto se i špatně identifikuje její destrukce. Zničení v názvu scénáře však opět představuje krajní bod, jehož naplnění v relativně krátkém horizontu tří let by se jevilo nepravděpodobné zřejmě i za o poznání horších podmínek pro NATO, než jaké existují dnes. Appeasement v popisu scénáře autoři představují jako více než 50% podporu obyvatel neutralitě ČR a 60-70% podporu pozice „mezi Východem a Západem“. Je skutečností, že postoje české veřejnosti dle průzkumu veřejného mínění nejsou těmto pozicím vzdálené. Ale to ještě neznamená, že v České republice NATO nemá podporu či legitimitu (názory veřejnosti stejně jako jednotlivců jsou často rozporuplné). Zničení legitimacy NATO a tendence k neutralitě nejsou natolik příbuzné ani v ČR natolik aktuální jevy, jak by se z názvu scénáře mohlo zdát.

Politická imploze v pojmenování třetího scénáře nemá jasně uznávaný význam v použitém kontextu, ve fyzice však jde o typ kolapsu, tudíž v evropské politice by měla evokovat zhroucení stávajících státních institucí. To je přitom nejhorší možný scénář vývoje moderní společnosti: při zhroucení státních institucí nastává chaos a bezvládí (dnešní Libye), častěji pak také občanská válka (v nedávné minulosti Jugoslávie, dnes např. Sýrie nebo Jemen). Imploze je jednoznačně horší vývoj než např. přechod z demokracie k autoritativnímu režimu, který provází potlačení politických, občanských a sociálních práv spolu s represí malého segmentu společnosti aktivního v opozici, nikoli však

k celospolečenským důsledkům výpadku státu v provozování nemocnic, škol, bank, soudů nebo dálnic. Je evidentní, že na pokraji zhroutil žádný evropský stát nestojí.

Prohrou demokratických lídrů s islamisty mají autoři ve čtvrtém scénáři na mysli ztrátu politických pozic a jejich nahrazení lidry nedemokratickými. Jinými slovy proměnu demokracie v autokracii nebo přinejmenším dosažení určitého milníku v tomto procesu. Z textu nelze vyvodit, že by autoři predikovali prohru boje s islamisty ve smyslu ovládnutí evropských režimů islamistickými politiky nebo snad zahájení šíření islámu evropskými státy po diplomatickém nátlaku jiných států ovládaných islamistickými politiky. Formulace názvu scénáře je však natolik volná, že může evokovat všechny tyto varianty.

Hlavním sdělením studie EH předloženým veřejnosti však byly výše popsané obrazy (*klíčové zlomy*)²¹ ve formě titulků. Tyto obrazy se objevily na webu EH, zatímco pro popis scénáře již bylo nutné otevřít si kompletní publikaci. Alarmismus a zavádějící myšlenky těchto závěrů, které buď nejsou ukotveny v realitě, nebo neodpovídají dalšímu rozepsání scénáře v samotné analýze, jsou závažným problémem v konceptualizaci budoucnosti, k níž mají události popsané ve scénáři směřovat.

Hlavní hybatelé predikcí EH

Analýza EH však působí značně nekoherentně nejen kvůli nekvalitnímu vymezení scénářů. Další selhání spočívá v určení a kvalifikování hlavních příčin a v popsání dostatečně odlišných kauzálních řetězců. Ve studii EH jsou hybatelé často špatně určeni a také se scénáři nesytematicky prolínají. Jedním z těchto hybatelů mají být volby. Volby v Německu, Francii a USA jsou jedním ze tří identifikovaných faktorů (vedle agresivního jednání Ruska a teroristických útoků džihádistů), které mohou „*naprosto destabilizovat institucionální prostředí zemí Evropy a v přímém důsledku České republiky*“.²² Mohou či mohly mít tyto volby natolik kritický vliv, jaký jim autoři přisuzují? Tato teze se jeví jako nepodložená. Jedny volby v USA mohou významně ovlivnit transatlantické vztahy, ale nikoli destabilizovat Evropu - a to dokonce ani v tak krajním případě, jakým je (v době zveřejnění analýzy EH hypotetické, dnes již reálné) vítězství Donalda Trumpa. Prezident Trump možná do určité míry destabilizuje institucionální pořádek v USA, nikoli však v Evropě - tvrdit opak znamená přecenit vliv jedné administrativy USA na vnitřní politiku evropských států. Volbám ve Francii nebo Německu bychom mohli přisuzovat tak významný vliv jako autoři EH, pouze pokud bychom očekávali zrod radikální diskontinuity s dosavadním vývojem, srovnatelný snad s vítězstvím NSDAP v Německu v roce 1933. Dnes již víme, že Le Penová ve volbách nezvítězila; i v případě jejího vítězství by však její destruktivní vliv na národní i evropské instituce v horizontu tří let nebyl natolik zásadní, jak analýza EH předpokládá. Pro Německo toto platí dvojnásob.

Druhým výrazným hybatelem v analýze EH jsou džihádistické útoky: určitou (značnou nebo zásadní) roli hrají ve všech čtyřech scénářích. Je skutečností, že džihádistická hrozba v Evropě vzrostla v důsledku válek v Sýrii a Iráku. Zároveň se však také zvýšila bezpečnostní opatření v Evropě a schopnost Islámského státu na syrsko-iráckém teritoriu plánovat vnější operace byla postupně eliminována. Není proto důvod vytvářet v Evropě falešnou hrozbu zásadního ohrožení. Této úrovně hrozba zdaleka nedosáhla ani ve chvíli, kdy kontrarozvědné složky na nárůst hrozby ještě nestačily reagovat a Islámský stát ještě

²¹ DITRYCH, ref. 17, s. 3

²² Ibid. s. 2

vnější operace dokázal organizovat a radikály na domácí půdě evropských států více inspirovat. Hrozba v určité míře přetrvává, ale i v situaci, kdy byla na vyšší úrovni, měla na politiku evropských států pouze omezený vliv. Tento vliv přitom nebyl a není hrozbě inherentní, nýbrž jí ho poskytuje pověstný „kyslík publicity“, jehož zdrojem jsou i rádobý odborné studie, které se vyznačují špatným pochopením fenoménu.²³

Metoda analýzy EH

Předešlé řádky ukazují, že analýza EH je v zásadních ohledech nepovedená. Na místě je tak otázka, jakou metodou byla vytvořena. Pro sběr informací zvolili autoři delfskou metodu a k jejich organizaci metodu scénářů. Historie delfské metody stejně jako metody tvoření prognóz na základě scénářů začala ve výzkumném centru RAND propojeném s resortem obrany USA v 50. letech 20. století. Zatímco scénaristika byla vyvinuta k organizaci přemýšlení o možných budoucnostech, delfská metoda vznikla k usnadnění sběru dat ve formě expertních úsudků. Obě metody tedy plní jiný účel a lze je kombinovat tak, jak to učinily EH. Použití delfské metody obnáší rozeslání anonymních dotazníků pro odborníky ve dvou či více kolech, přičemž na závěr každého kola jsou experti seznámeni se závěry a argumenty svých kolegů. EH oslovily 24 odborníků, které obeslaly s dotazníky ve třech kolech.

EH označují své scénáře za explorační (zkoumající možné varianty vývoje) a normativní (hodnotící, zda je ta či ona varianta vývoje příznivá pro Českou republiku). Velký rozdíl oproti scénářům ÚMV spočívá v explicitní ambici kvantifikovat pravděpodobnost uskutečnění jednotlivých scénářů. Z pohledu epistemologie autorů ÚMV jde o bláhový počín. Tvorba pravděpodobnostních předpovědí politiky a bezpečnosti má však stejně dlouhou minulost jako scenaristika (s níž je do určité míry propojena). Vzhledem k tomu, že většina předpovědí v daných oborech nemůže pracovat s objektivní pravděpodobností (vycházející ze znalosti frekvence výskytu predikovaného jevu v minulosti), staví místo toho na konceptech *subjektivní* pravděpodobnosti. Ta řeší problém nejistoty v duchu Bayesovského přístupu zpřesňováním subjektivních přesvědčení ohledně pravděpodobnosti určitých jevů.²⁴ Chybí-li znalosti objektivní pravděpodobnosti (odds), je možné se alespoň pokusit z nejistoty (uncertainty) vytvořit situaci s odhadovaným rizikem (risk).

Systematické využívání subjektivního hodnocení pravděpodobnosti v bezpečnostních prognózách rozvinuly americké zpravodajské služby. Čelily mimo jiné otázce, v jaké formě výsledky subjektivních predikcí předkládat klientům. Řešením se ukázaly být pravděpodobnostní výroky, které začaly být od 60. let 20. století kodifikovány. Cílem bylo standardizovat a usnadnit čtenářům chápání termínů vyjadřujících pravděpodobnost.²⁵ Nutné bylo jednak omezit množinu výroků a zároveň ustálit jejich používání napříč zpravodajskou komunitou. Jednotlivé výroky měly pokud možno odrážet převažující interpretace termínů ve společnosti. U některých termínů se interpretace příliš neliší (*téměř jistě*), zatímco u jiných jsou odlišnosti obrovské (něco je *možné*). Dalším krokem

²³ Srov. GOPAL, Anand. Why Do They Do It? Bookforum. 2017, Sept/Oct/Nov 2017. Dostupné z: <https://goo.gl/BtCs76>

²⁴ Viz např. GILBOA, Itzhak et al. Probability and Uncertainty in Economic Modeling. Journal of Economic Perspectives. 2008, 22(3), 173-188

²⁵ Viz např. KENT, Sherman. Words of Estimative Probability. CIA Studies in Intelligence. Fall 1964. Dostupné z: <https://goo.gl/AA8JwD>

proto bylo vytvoření vysvětlujících tabulek, které význam termínů pevně a opakovaně zakotvují. Tento způsob práce s pravděpodobnostními výroky je i dnes v západních zpravodajských službách běžný.²⁶

Analýza EH se této praxi podobá, využívá ovšem přesnější škálu odstupňovanou po desítkách procent. Co nejpřesnější kvantifikování je vhodný způsob zlepšování dlouhodobých predikcí.²⁷ Toto kvantifikování však není vhodné pro sdělování výsledků adresátům. Zastírá totiž subjektivnost predikcí a navozuje dojem vědeckosti, která v pozadí hodnocení není. Zpravodajské verbální termíny, ač navázané na procentuální rozsah, tento efekt nemají - a to je jeden z důvodů, proč se používají namísto číselných údajů. V případě hodnocení pravděpodobnosti u analýzy EH není navíc problém pouze forma sama o sobě, ale také její kombinace se špatně vymezenými a přehnanými predikcemi.

Výsledkem jsou jednoznačně špatné závěry. Pokud by první scénář predikoval vítězství Le Pen ve volbách a otočení prointegrační pozice Francie v EU s 40% pravděpodobností, budiž - Le Pen prohrála, ale jisté šance měla a její vztah k EU byl čitelný. Ale v predikci, předvídající s 40% pravděpodobností jak vítězství Le Pen, tak zasazení definitivní rány evropské integraci, byla pravděpodobnost i před rokem velmi nadhodnocena. Takto by se dalo pokračovat se všemi scénáři. Autor tohoto článku si troufá predikovat, že ani jeden ze scénářů EH nebude naplněn. Jednorázové neuskutečnění např. na 60 % pravděpodobného scénáře neznamená nutně špatnou predikci (predikce říká, že v šesti případech z deseti by se budoucnost vyvinula takto, ve čtyřech ne). Opakované neuskutečňování predikcí však špatné prediktivní schopnosti silně naznačuje. Vytvoření studie s ambicí „*identifikovat události, faktory a rozhodnutí, které v nejbližších třech letech budou mít s velkou pravděpodobností zásadní dopad na životní a strategické zájmy České republiky*“²⁸, která představí čtyři projekce, z nichž se ani jedna nenaplní, je jednoznačný neúspěch.

Závěrem kritiky studie EH je možné se ptát nejen na to, kde leží problémové aspekty analýzy, ale i proč či jakým způsobem byly chyby učiněny. Jak bylo zmíněno výše, výzkumníci ÚMV vidí problém v ideologickém zaměření think-tanku, nicméně je také možné říci, že analytici EH si nedostatečně osvojili použité metody. Jejich úkolem nebylo pouze koordinovat sběr expertních úsudků (dle delfské metody), ale i tyto úsudky složit v smysluplné celky (dle scénářistické metody). Právě tato transformace útržkovitých dat v koherentní analýzu se nezdařila.

SROVNÁNÍ SCÉNÁŘŮ ÚMV A EH Z HLEDISKA KLÍČOVÝCH ATRIBUTŮ

Předchozí diskuse bude v této kapitole uzavřena srovnáním kvalit scénářistických počínů ÚMV a EH. Přestože scénářistická metoda není jen jedna a rozdílnost pojetí scénářů ukazují i částečně odlišné metody ÚMV a EH, závěr vychází z argumentu, že v rámci

²⁶ Viz např. Intelligence Community Assessment. Background to “Assessing Russian Activities and Intentions in Recent US Elections”: The Analytic Process and Cyber Incident Attribution, 2017 [cit. 2017-11-24]. Dostupné z: <https://goo.gl/DTFWWh>

²⁷ TETLOCK, Philip a Dan GARDENER. Superforecasting: The Art and Science of Prediction. 1. New York: Crown Publishers, 2015, s. 166-173

²⁸ DITRYCH, ref. 15, s. 24

scénáristické metodologie lze identifikovat několik klíčových atributů, které by měly charakterizovat každý kvalitní soubor scénářů. Tyto atributy přitom vycházejí z diskuze metodologických problémů hodnocených studií v předchozích kapitolách. Částečně také odpovídají kritériím hodnocení kvality scénářů sporadicky rozebíraným v literatuře.²⁹

<i>atribut / scénáře</i>	<i>ÚMV</i>	<i>EH</i>
konceptualizace budoucnosti	kvalitní, ojedinělé problémy	nekvalitní
stavba kauzálního řetězce	kvalitní, ojedinělé problémy	nekvalitní
tvořivost scénářů	vyšší	střední, problematická
minimální prediktivní úspěšnost	ano	ne
relevance pro tvorbu politiky	ano, limitovaná	ne

Konceptualizace budoucnosti a stavba kauzálního řetězce: Zvládnutí prvních dvou atributů je pro úspěch scénáře zásadní, přičemž toto tvrzení platí jak pro explorační, tak pro pravděpodobnostní scénáře. Scénář musí zdařile konceptualizovat budoucnost, tedy jednoznačně vymezit výslednou skutečnost, k níž směřuje. A také musí určit hlavní faktory a to, jak jejich souběh do tohoto obrazu vyústí. Pokud je scénářem popsána budoucnost špatně rozeznatelná, těžko se může podařit vystavět k ní odpovídající řetězec příčin a důsledků.

Scénáře ÚMV převážně uspěly jak v konceptualizaci budoucnosti, tak ve stavění kauzálních řetězců. Dílčí problémy se v těchto attributech objevovaly a předchozí text na ně upozornil, problém však nikdy nedosáhl takové míry, aby celou sadu scénářů znehodnotil. Naopak EH vymezily konečné obrazy svých scénářů velmi nešťastně a s kauzalitou pracovaly značně chaoticky, což byly v případě EH propojené problémy.

Tvořivost scénářů: Scénáře musí být alespoň natolik tvořivé, aby postihly všechny významné trendy ve zvoleném segmentu reality, který popisují. Explorační scénáře kladou na tento atribut větší důraz než scénáře pravděpodobnostní, i druhé jmenované však nemohou tvořivost zcela pominout.

Scénáře ÚMV, definované právě jako explorační, byly vysoce tvořivé. Je však otázkou, kterou se text dále zabývá níže, jestli důraz na tvořivost neoslabil relevanci projekcí pro tvůrce politiky. Scénáře EH také nabídly v rámci jedné predikce několik variant a tyto varianty byly do určité míry různorodé - týkaly se migrace, džihadismu, ruské hrozby, NATO, evropské integrace i vnitřních problémů evropských států. Nezávládnutí konceptualizace a kauzality však tvořivosti velmi uškodily - scénářů bylo sice vícero, avšak jejich hlavní hybatelé i výsledná podoba, do níž měly scénáře dojít, se často prolínaly.

²⁹ Srov. zejm. kritéria přesvědčivosti, konzistence, ucelenosti, jedinečnosti a transparence v KOSOW, Hannah, GAßNER, Robert. *Methods of Future and Scenario Analysis: Overview, Assessment, and Selection Criteria*. Bonn: German Development Institute, 2008, s. 38-42. Dostupné z: <https://goo.gl/utRJTo>

Tvořivost proto v případě EH nezvyšovala analytickou hodnotu, protože nebyla nástrojem k zpřesnění či obohacení predikce, nýbrž spíše vedla k jejímu zamlžení.

Minimální prediktivní úspěšnost: Prediktivní úspěšnost je zásadním atributem zejména při hodnocení pravděpodobnostních scénářů, tedy typu scénářů, které vytvořily EH. V textu výše již nicméně zazněla teze, že ani explorační scénáře nemohou zcela postrádat prediktivní ambice. Pokud chceme srovnat scénáře EH a ÚMV na základě tohoto atributu, přestože budeme hodnotit scénáře z různých větví rodiny scénaristických metod, můžeme se omezit na základní prediktivní úspěšnost. Ta byla v úvodu článku definovaná následovně: alespoň jeden scénář rámcově predikoval vývoj, k němuž v průběhu času skutečně došlo.

Scénářů ÚMV, ve všech jejich vydáních, je podstatně více než v jednom souboru scénářů EH. Výsledek hodnocení prediktivní úspěšnosti je však velmi konzistentní napříč edicemi projekcí ÚMV. Pro téměř všechny scénáře k určitému problému platí, že alespoň jeden z nich v základních obrysech odhadl budoucí vývoj. Naopak scénáře EH se v době psaní tohoto textu, tedy v polovině roku 2018, jeví jako jednoznačně prediktivně neúspěšné. Ani jeden ze scénářů se téměř jistě nenaplní.

Relevance pro tvorbu politiky: Poslední atribut je pro úspěch scénářů také zásadní: předpokládá, že scénáře se musí nejen podařit řemeslně zpracovat (v atributech konceptualizace, kauzality, tvořivosti a prediktivní úspěšnosti), ale i vytvořit a prezentovat je ve formě, která usnadní jejich použití ze strany tvůrců politiky (a jejich poradců). Je na místě přiznat, že názor autora této statě na to, nakolik byly scénáře zvládnuty v tomto atributu, je nejvíce subjektivní. Každý analytik připravující materiály k podpoře rozhodování stojí před problémem, jak do materiálů vtělit vysokou míru porozumění často komplexního fenoménu a přitom toto porozumění komunikovat dostatečně jednoduše. Zjednodušení je nutné proto, že 1) adresáti obvykle nemají hlubší vhled do problému a zároveň 2) mají, tak jako každý, potřebu tzv. *cognitive closure*, neboli definitivní a jednoznačné znalosti určitého problému.³⁰

Z pohledu posledního atributu mají scénáře ÚMV poměrně komplikovanou formu, patrně lze říci, že až příliš komplikovanou formu. Částečně je to i tím, že scénáře mají velmi široký tematický záběr, který si žádá editorské rozhodnutí značně omezit prostor na popsání projekcí k určitému problému či regionu. Scénáře se pokoušejí tento problém mírnit závěrečnou sekcí, která popisuje relevanci pro tvůrce české zahraniční politiky. Často však tato sekce spíše obnažuje problém, než aby jej řešila. Patrně je to v momentech, když tyto pasáže vyznívají odbytě nebo když text v tísni, vyvolané nedostatkem místa k delšímu popisu, opomíjí většinu hybatelů a scénářů, z nichž má vycházet. Navzdory řečenému však těžko předložit radu typu - prodlužte tyto pasáže. Trend při přípravě materiálu pro tvůrce politiky a vysoké manažery je přesně opačný - maximální stručnost (a tam, kde to jde, data vizualizovat). Možným řešením tohoto problému může být omezení tvořivosti, tedy počtu scénářů či alespoň dalšího vnitřního větvení scénářů, k němuž se autoři ÚMV někdy uchýlovali. Je však samozřejmě možné, že z pohledu explorační koncepce scénářů ÚMV je tento ústupek neakceptovatelný.

Scénáře EH bohužel žádnou relevanci a prospěch pro tvorbu české zahraniční politiky nemají. Důvodem jsou problémy dostatečně shrnuté v předchozích pasážích, zde už proto

³⁰ Viz WEBSTER, Donna M., KRUGLANSKI, Arie W., Cognitive and Social Consequences of the Need for Cognitive Closure. *European Review of Social Psychology*. 2011, 8(1), 133-173

pouze stručně: scénáře špatně konceptualizují budoucnost, k níž mají směřovat a navzájem se překrývají; ve značné míře se prolínají také hlavní hybatelé scénářů. Scénáře jsou co do závažnosti dopadů značně přehnané, přičemž jedním důsledků této špatné analýzy je fakt, že ani jeden ze scénářů se nenaplnil a do konce roku 2019 se téměř jistě ani nenaplní. Takto nepovedené scénáře těžko mohou sloužit jako materiál, který má tvůrce politiky připravit na nadcházející vývoj a pomoci jim se v něm orientovat.

OPTIMISTICKÁ PREDIKCE ZÁVĚREM

Hodnocené scénářistické studie lze na poli českého výzkumu politiky a bezpečnosti přivítat jako průkopnická díla. Scénáře ÚMV jsou beze sporu podařené a zajímavé projekce, tento článek se však pokusil upozornit na jejich slabá místa a naznačit, v jakém ohledu by v případě opakování projektu bylo možné zvýšit relevanci scénářů pro tvůrce české zahraniční politiky. V případě alarmistických a nekoherentních predikcí EH má česká odborná obec k dispozici spíše odstrašující příklad. Je nicméně pravděpodobné, že v průběhu dalších let bude přibývat analýz předpovídajících či zkoumajících budoucnost mezinárodních vztahů a bezpečnosti. Můžeme optimisticky doufat, že se bude naplňovat ta verze budoucnosti, v níž kvalita a relevance prognóz pouze roste.